

הרב יששכר הלוי לוי

טרנסקט, נ. דזש (אה"ב)

המשטרה בשבת

בשאלת נסיעת המשטרה במכוניות בש"ק, כשנקראת לעזרה בריב המתפרץ בין יחידים או כנופיות, ואם מותר להשוטרים לחזור להתחנה שלהם אחרי המאורע, כבר דן בזה מרן הגאון הרב הראשי בהתורה והמדינה חלק ו. ומזה אפשר לדון בק"ו לסוירים ע"ד עצמם מבלי שיקראו. ואין אחר מעשה ב"ד כלום. בכ"ז אין אני חושב למותר שוב להציע את הענין לדיון היות שאין כונתי בזה לפסוק להלכה וכש"כ למעשה אלא להעיר על הצדדים השונים בזה.

א. ברמב"ם הל"ש פ"ב הל' כ"ג, "עכום שצרו על עיירות ישראל אם באו על עסקי ממון אין מחללין — ובעיר הסמוכה לספר אפי' לא באו אלא על עסקי תבן וקש יוצאין — ומחללין עליהן את השבת. ובכל מקום אם באו — או שצרו סתם יוצאין עליהן בכלי זיין ומחללין. — ומצוה על כל ישראל שיכולין לבוא ולצאת ולעזור לאחיהם — ואסור להן להתמהמה למוצ"ש וכשיצילו את אחיהן מותר להן לחזור בכלי זיין שלהן למקומם בשבת כדי שלא להכשילן לעתיד לבא. (כ"ד) וכן ספינה המטורפת בים או עיר שהקיפוה כרקום או נהר מצוה לצאת בשבת להצילן בכל דבר שיכול להצילן. ואפי' יחיד הנרדף מפני העכו"ם או מפני נחש או דוב שהוא רודף אחריו להרגו מצוה להצילו ואפי' בעשיית כמה מלאכות בשבת ואפי' לתקן כלי זיין להצילו מותר". מפשטות לשונו משמע שהחזרה היא למקומן הראשון — לביתם, כי הלא אינו מזכיר שום מקום אחר. גם הטעם, "שלא להכשילן לעתיד לבוא" הוא טעם על חזרה לבית. כ"כ משמע גם כשנצחו ישראל כי הוא אומר, "וכשיצילו את אחיהן". ואם כי הרמב"ם אינו מזכיר דין חזרה בספינה וכו' ואפשר לאמר שכונתו היא רק על המצוה לצאת להציל ולא על דין חזרה, אבל מפשטות הלשון משמע שה"וכן" קאי על כל האמור לעיל אחרת היה לו לפרש. חוץ מזה הלא הטעם, "שלא להכשילן לעתיד לבוא" שייך גם בספינה וכו'.

ובפרק כ"ז הל' י"ז, "וכל היוצאין להציל נפשות ישראל מיד עכו"ם או מן הנהר או מן המפלת יש להם אלפים אמה לכל רוח ממקום שהצילו בו. ואם היתה יד עכו"ם תקיפה והיו מפחדים לשבות במקום שהצילו בו הרי אלו חוזרין בשבת למקומן ובכלי זיין" מדבריו משמע שאף שהצילו (נצחו ישראל) בכ"ז אם יד עכו"ם תקיפה והם מפחדים חוזרין לביתם. (לכאורה דלא כרנב"י) ויש לעיין מה כונתו, "במקום שהצילו בו" האם זהו בתוך האלפים אמה שנותנים לו ואז חוזר לביתו, או דלמא אפי' רק, "במקום ההתנגשות" — במקום שהצילו בו — כיון ששם אי אפשר להשאיר אז מותר לו לחזור כל הדרך?

ב. ובשו"ע או"ח שכ"ט ס"ק ו' עכו"ם שצרו — ובעיר הסמוכה לספר אפי' לא

בא' אלא על עסקי תבן וקש — ובהגה' ואפילו לא באו עדיין אלא רוצים לבוא.
 (ז) — שבזמן הזה אפי' באו על עסקי ממון מחללין שאם לא יניחנו ישראל לשלול —
 יהרגנו והיו עסקי נפשות. (ח) הרואה ספינה — וכן יחיד הנרדף מצוה על כל אדם
 לחלל עליהם שבת כדי להצילם. (ט) „כל היוצאים להציל חוזרים בכלי זיינן למקומם”.
 מסתימת המחבר משמע „שלמקומם” הוא מקומם הראשון — ביתם, אחרת
 היה לו לפרש, היות שאינו מזכיר מקום אחר קודם. וכן אינו מחלק בין נצחו או
 לא נצחו. ובפרט, שהוא מביא דין „כל היוצאים” אחרי דין ספינה, נהר ומפלת
 ששם לא שייכים החלוקים, אחרת היה לו להביא דין היוצאים להציל אחרי סעיף ז'.
 מזה משמע שגם בספינה או בנהר אותו הדין של חזרה נוהג גם בהם. ובס' ת"ז ס"ג
 מעתיק לשון הרמב"ם „אם יד עכור” תקיפה והיו מפחדים לשבות” — בשנוי מלשון
 הגמרא. ואין לומר שהרמב"ם בפ"ב והמחבר בס' שכ"ט מיירי כשנצחו אוה"ע את
 עצמם כי עליהם היה לפרש. חוץ מזה משמע מלשון הרמב"ם שכן נצחו ישראל —
 ממקום שהצילו בו — והמחבר מביא דין חזרה אחרי דין ספינה נהר ומפלת ששם
 אין שייך לחלק. כדי להבין את דבריהם עלינו ליעין ולהבין את הגמרא. מקור הדין (').
 ג. עירובין מ"ה. כל היוצאין להציל חוזרין למקומן: ואפילו טובא? והא אמרת
 רישא אלפים אמה ותו לא? אמר רב יהודה אמר רב שחוזרין בכלי זיין למקומן.
 ופירש רש"י „ולא תימא אפילו טובא, דלא שרי אלא אלפים. והא אתא לאשמעינן
 דחוזרין בכלי זיין ולא אמרינן כיון דנעשה מעשה (?) ישליכו כלי זיין מעליהן
 ולא יחללו שבת בחזרתן, וטעמא מפרש לקמן”. מדברי רש"י „וטעמא מפרש לקמן”
 משמע שרב יהודה לא בא לאמר „דחוזרין בכלי זיין” הוא יותר קל מהליכה טובא
 ולכן מותר חזרה בכלי זיין, והליכה טובא אסורה, כי הלא החזרה בכלי זיין כולל
 בתוכו הוצאה או העברה שהוא דאורייתא. והליכה — אסור תחומין, — להרבה פוסקים
 הוא רק דרבנן. אלא שיש „טעם מיוחד” שהחזרה בכלי זיין מותר והליכה טובא
 אסור כמו ברישא. וכשמקשה הגמרא „ומאי קרשיא דלמא להציל שאני? פירש
 רש"י „ומי שיצא ברשות דמתניתין, איכא לאוקמא בעדות החדש ובחכמה הבאה
 לילד. אבל הבא להציל כאויבים יש לחוש שמא אויבים ירדפו אחרייו הלכך אפי'
 טובא נמי יכנסו לעיר”. וכשהגמרא אומרת „אלא אי קשיא הא קשיא, דתנן וכו'
 וע"ז מתרץ רב יהודה אמר רב שחוזרין בכלי זיין למקומן. ופירוש דברי רב יהודה
 עכשיו הוא ג"כ כמו שפירש רש"י דבריו מקודם — כשהקשה מסיפא לרישא
 דמתניתין — שהחדוש הוא החזרה בכלי זיין, והלמקומן, הוא למקומן „השני”,
 האלפים אמה החדשים, ותו לא. (וכן מפרש הב"י) וטעם היתר החזרה בכלי זיין
 הוא מטעם מעשה זה, אבל אין בחשש מעשה שהיה טעם מספיק להתיר גם
 חזרתן למקומן הראשון. ומסתמא, משום כל זמן שכלי זיין אתם אינם מתיראים
 מהם ולכן חזרתם לביתם אסורה. ומסתמא זה דוקא אם נצחו ישראל, כי אם נצחו
 העכו"ם, ועליהם לברוח. מדוע תהיה החזרה אסורה להם? הלא הסכנה עודנה ישנה
 וא"כ אין חלוק בינו לרנב"י שגם הוא סובר שאם נצחו האומות אפי' טובא ואם

1. ע"י מ"כ בזה בביאור כל הענין בהתוה"מ קובץ ה-ו הנ"ל עמ' של"ה ואילך.

נצחו ישראל יש להם האלפים אמה. אבל אפשר גם לפרש דברי רב יהודה בתרצו על המשניות הסותרות, שהמעשה שהיה, היא מתירה לא רק חזרה בכלי זיין עד אלפים אמה אלא אפי' טובא נמי (כמו שמשמע מהב"ח אם כי אינו מוכרח). ולפ"ז ר"י מתיר, מפני המעשה שהיה, יותר מרנב"י שמתיר למקומן הראשון רק בנצחו האומות אבל לא בנצחו ישראל (והמעשה שהיה יכול להיות גם בנצחו ישראל) אבל גם רנב"י יודה לדין הברייתא כדן חדש מטעם המעשה שהיה. ולפ"ז אין מחלוקת ביניהם לדינא, כי הלא רנב"י לא יחלוק על הברייתא. עכ"פ החלוק בין שני הפרושים בדברי ר"י א"ר הוא רק עד היכן כחו של החשש של מעשה שהיה, אם הוא מאוד רחוק, או ההיתר הוא רק עד אלפים אמה, ואם איננו רחוק הרבה או החשש של מעשה שהיה יתיר אפי' טובא.

ד. תקנת ר"ג הזקן צריכה באור: בראשונה לא היו זזין משם כל היום, התקין ר"ג הזקן שיהיו מהלכין אלפיים לכל רוח, ולא אלו בלבד אלא וכו'. וקשה התייחס אם אסור תחומין דרבנן או יכולים לתקן, הם אמרו והם אמרו (אם כי צריך ב"ד גדול וכו') אבל אם נאמר שאסור תחומין דאורייתא איך יכול היה לתקן. בשביל שיהיו רגילין לבא לעבור על איסור דאורייתא. ובהבא להציל מן הגיים וכו' הלא יש גם איסור הוצאה וכו'. לכן נראה לבאר שתקנת ר"ג אין זה היתר חדש. בשביל שיהיו רגילין לבא, אלא זהו באורו: „שיהיו רגילין לבא“ עושה האלפיים אמה לחלק ההליכה, היות שאפשר יתמהמהו ויהססו מלכת בידעם שאי אפשר להם לזוז וכל שכן לחזור עשו את האלפיים אמה לחלק ההליכה. ובהצלה — כל החזרה לחלק ההליכה, ומקושת הגמרא „דלמא להציל שאני“ מוכח שיותר יש להתיר את החזרה בהצלה מבעדות החדש וגם מחכמה, אלא שרש"י נותן טעם חדש — שמא אויבים ירדפו אחריה — אבל הרמב"ם נותן טעם „כדי שלא להכשילן לעתיד לבא“ שהוא טעם על ההליכה, מפני שחזרה זאת היא חלק ההליכה. אם כי התורה יכולה לחייב ללכת להציל אף כי אחרי ההצלה לא תוכל לזוז מהמקום אבל כדי שלא להכשיל כללו את החזרה בהליכה“.

ה. אכן בהצלה יתכן עוד גורם נוסף, והוא — אם המצב הנוכחי יש בו איזה חשש על העתיד, חוץ מזה שהיה בשעת ההליכה, ואם יש איזה חשש על העתיד הלא זה לא גרוע מההיתר או החיוב על ההליכה לכתחלה. היוצא לנו מזה שיש בהצלה שני גורמים מתירים לחזרה בכלי זיין:

א) חזרה שהיא חלק ההליכה — שעברה, דהיינו אותו ההיתר שהתיר (או חייב) את ההליכה להציל לכתחלה, ואין זה היתר של סופן משום תחלתן, כי שם ההיתר הוא היתר חדש ואצל הצלה הוא היתר הקודם — היתר ההליכה שהתירה תורה.

2) גם אם נפרש כן קושת הגמרא „דלמא להציל שאני“, מ"מ הן קושיא זו נדחתה כמ"ש שם אלא אי קשיא הא קשיא שמבריייתא של ר"ג מוכיחה הגמרא שאין היתר של חזרה לביתם קיים גם בהצלה, והמסקנא שההיתר הוא מצד מעשה שהיה. וא"כ גם אם נפרש שמעשה שהיה כולל גם היתר לחזור לביתם, ה"ל לרמב"ם להביא נימוק זה ולא הנימוק כדי שלא להכשילם לע"ל שנדהה לבסוף ועי' במה שביארנו הרמב"ם במאמרנו הנ"ל.

העורך

ב) התנאים והמצב אחרי ההליכה וההצלה. אם המצב הוא כזה שיש פחד מסכנה, בין שזה המשך או תוצאה מהסכנה הקודמת או סכנה חדשה, וזהו גורם חדש להיתר חזרה — שבאמת אין זאת חזרה אלא הליכה חדשה שמותרים מחוייבים להתקומם להגן או להמלט כמו בהליכה הראשונה, שהיו מחוייבים בה, כי אין חלוק ביניהם.

ו. ולפי דברינו לא פליגא — בעצם הדין — רב יהודה א"ר ורנב"י אלא מבארים גורמים שונים, וזהו שאמר הרא"ש: „וכתב ר"מ ז"ל דהלכתא כהנך תרי אוקימתא" כי אם פליגא, אי אפשר שיפסוק כשניהם.

ולכן הרמב"ם בפ"ב כשהוא דן בדין הצלה פוסק שמותר להן לחזור בכלי זיין שלהן למקומם בשבת „כדי שלא להכשילן לעתיד לבא". ולמד את זה מכש"כ מעדות החדש והוא הדין בספינה וכו' ובכל מקום שמחוייב ללכת להציל, וכן המחבר בסימן שכ"ט, ואינם מחלקים בין אם נצחו ישראל או לא, או שמפחדים, כי ההיתר הזה של החזרה הזאת הוא היתר קודם — היתר ההליכה, אולם מכאן לא היינו למדים שמותר להם ללכת הלאה או לצדדין, ובפרק כ"ז וכן מחבר בסימן ת"ז דנים על היתר נוסף — אלפיים אמה לכל רוח ממקום שהציל³). אבל אם יד עכור"ם תקיפה והם מפחדים לשבות, ואין הכונה בהמלים „יד עכור"ם תקיפה" שנצחו העכור"ם, כי אז אין ספק שמותר להם להמלט למקום בטוח אף הרבה יותר רחוק לאיזה צד שהוא מביתם, אלא אף שנצחו ישראל אבל יד עכור"ם תקיפה והם מפחדים להשאיר שם או אי חוזרים לביתם ומפסידים את האלפים אמה החדשים, ואם מבכרים להשאיר שם אז יפסידו את היתר החזרה לביתם, ז. א. ההיתר הראשון נפסק — כי הלא לא בחרו ורצו בו וקיימים בהיתר של אלפיים אמה לכל רוח ממקום שהם שם⁴). מוכן, שאם המצב ישתנה, אז יהי' להם דין חדש — היתר הליכה חדש, ואפשר שגם „המעשה שהיה" אפשר לפרש ככה ולא שהיו אסורים לחזור קודם „המעשה שהיה". ז. ובנ"ד לפי פסק הרמ"א „אפילו רוצים לבא", ובדברי משה: „וכתב אר"ז עוד דאפילו לא באו עדיין אלא שומעים שרוצים לבא מחללין עליו השבט". ז. א. שהידועה שרוצים לבא היה ע"פ שמועה בלי ידיעה ברורה ירק השערה, ג"כ מחללין, ובזמן הזה אפי' באים רק על עסקי ממון יש סכנת נפשות, כי הרבה פעמים הורגים את הנגזלים אפילו אינם עומדים נגדם ומניחים להם לקחת את הממון, אם הליסטים חרשיים שמה הכירום הנגזלים או כיכירום אח"כ, ובעוה"ר אין חלוק בין לסטים ישראל או

(3) א"כ מה נתקשו בגמרא מתקנת ר"ג הזקן, הרי בתקנתו היתר מיוחד נוסף ללכת גם לכל הצדדים ואילו המסנה דנה על היתר החזרה הביתה, שהוא היתר הכלול במושג ההליכה עצמה.

העורך

(4) הרמב"ם בפ' כ"ז מחלק בין יד ישראל תקיפה לאין יד ישראל תקיפה שאז מותר להם לחזור לביתם, וזוהו ברור שבזמן שיד ישראל תקיפה אין היתר חזרה לביתם אלא אלפיים אמה בלבד.

העורך

עכ"ם ושניהם מסרו נפשיהם. ולכן אם נקראים להציל ויש היתר בהליכה הלא גם החזרה היא חלק ההליכה. וחייב דין התורה על כל ישראל ללכת להציל הוא לא גרוע מדין הממשלה על השוטרים, ואם מותר לכל ישראל לחזור אז גם השוטרים מותרים לחזור. אבל אצלם — אצל השוטרים — יש דין היתר נוסף, שחזרתם היא הליכה חדשה, כי הלא אפי' בשומעים שרוצים לבא מותר או מחויב, וסיוור שוטרים ברחובות ובסמטות העיר מונע רדיפת הליסטים כי אם ידעו שאין שוטרים מסתובבים בודאי יבאו ויבא.

בנוגע לכתיבת „פרטי כל“ הייתי מציע לדיון אם כדאי יותר להשתמש ב„טייפ ריקורדינג“ שזה אפשר לעשות בשנים וזה יותר מדויק גם בחול.

ח. ומענין לענין באותו הענין אעיר על דברי הגאון חכמת שלמה בסי' שכ"ט. בחכמת שלמה סי' שכ"ט מסתפק אם פק"נ או ספק פק"נ שהסכנה באה לו ע"י פשיעתו אם דוחה או לא? ופושט מהא דשבת (מה). בעי מיניה דרב מהו לסטולי שרגא דחנוכה וכו' אמר להו כדאי הוא ר"ש לסמוך עליו בשעת הדחק. ופרש"י סכנה. ומקשה אם הוי סכנה מאי אריא דכדאי הוא הר"ש, הלא בלא זה אין לך דבר שעומד בפני פק"נ ואפילו ספק פק"נ דוחה שבת ול"ל למימר כדאי הוא ר"ש? ובע"כ מוכח בדמקום דבא לו ע"י פשיעה לא נדחה מפני פק"נ ע"ש.

וקשה טובא, כי לפי דבריו אנו מחייבים אותו על מעשה הפשיעה שעשה אף בחול וכש"כ בשבת, גם על מעשה כזה שאין בה איסור בעצם ושאינו לו שום שייכות למעשה החלול שיעשה אח"כ, כמו כניסה בספינה או ביער, בעונש מיתה. כי בודאי ימות או יהרג אם לא יציל את עצמו ע"י מעשי חלול. ואין לומר שאנו רק אוסרים עליו החלולים — באופן שלילי, כי הלא לולי פשע כי אז היה מותר ואף מחוייב לעשות. ועוד, אילו אם אחד יתכונן לעבור על איזה מצוה עשה או לא תעשה, ואף אם התחיל, האם נאמר לו: אל תפסיק מכיון שהחילות? הכי נמי כן הוא — הוא הכניס עצמו בסכנה ע"י פשיעה ויעבור או לא יקיים את וחי בהם והנשמרתם לנפשותיכם, האם עלינו לומר לו אל תפסיק מלעבור? ואין נפקא מינה בזה אם שבת דחוייה או הותרה אצל פק"נ, כי החיוב להציל עצמו הוא אחד. ובפרט לדעת אלה שאם נהרג ולא עבר הוא מתחייב בנפשו ומה בכך אם פשע מתחלה? מדרע לא יעשה תשובה? כי זה שאנו אומרים פק"נ דוחה שבת אין לו זכות של ברירה, שאם ירצה ישתמש בזאת הזכות, ואם לא — לא. וכי אם נדע למשל, שאחד נכנס בספינה בשעת סערה או פשע בלכתו למקום חיות, האם לא נהיה מחויבים להציל? ואין זה דומה כלל לתחלתו בפשיעה וסופו באונס בשומרים, ואפי' להוליכה למקום חיה ולסטים, ששם תיכף כשפשע מעל בשליחותו והוי כמו שלח בו יד שחייב באחריותו — אלא שאם לא קרה שום מקרה אומר לו הרי שלך לפניך אבל בנידן דידן בודאי לא חל עליו עונש מיתה בשעת מעשה הפשיעה.

וגם אין דומה לעשה שקבל ע"ע מפני שאנו אומרים שעשה כזאת אין בה אותו הכח כמו המצות שהתורה מטילה עליו. אמת שיש דין תורה אחר שמטיל עליו לקיים את העשה שקבל עליו, אבל העשה בעצמה היא יותר חלשה. מפני שרק הוא קבלה, ודין התורה לשמור העשה הזאת הוא רק כדי כחה של העשה, אבל כח ה„וחי בהם“ או ה„ונשמרתם“ לא נחלשו עי"ז שאינו רוצה לקיימם או לקבלם. כ"כ קשה להבין מ"ש חסידים הראשונים וכו' (נדה לח) ואם כדבריו הלא אין

זאת חסידות. ואיך אנו מתירים לחלל ביולדת, הלא פשעו בזה לכתחלה? ובעת הלידה הלא החלול הוא ודאי. ואין זה דומה לכניסה בספינה או להליכה בשירה שאין החלול ודאי וברור וגם אין זה חלק ממעשה החלול. ואף לאלה שסוברים שג' ימים לפני שבת לא חלה עליו שמירת שבת, הני מילי בכניסה או בהליכה, שעצם הכניסה או ההליכה איננה התחלה או אף גורם ישר למעשה החלול הבא, כי איננה שום חלק במעשה החלול. אבל ביולדת עצם הביאה היא התחלת מעשה החלול, והוי כמו זריקת חץ שאין שים נפקא מינה בהמרחק והזמן בין ירית החץ לפגיעתו. ואף אם נאמר שיום הלידה לא ברור (כיו"ד רע"א, רע"ד) סוף כל סוף רביעה הביאה היא תחלת החלול.

כ"כ קשה להבין תריצו של רב: „כדאי הוא ר"ש לסמוך עליו בשעת הדחק". לקבל דברי ר"ש, שאיננו סובר כמותו הוא כן מקבל עליו, ואילו לקבל ולסמוך על ה"רחי בהם" וה"נשמרתם" בשעת הדחק לא?

ואם כי אפשר לחלק בין דין פקו"נ שעל אדם להציל את עצמו ובין החיוב על אחרים להציל את זולתו (אם כי מזור הדבר מאד) כי אצל פקו"נ של האדם לעצמו אנו למדים מ"וחי בהם" ואצל הצלת נפש חבירו עובר על „וקצותה את כפה" ועל שני לאוין: „לא תחוס" ו„לא תעמוד" (החנוך ת"ר), ולפי דעת המנחת חנוך (רל"ז) שבוה עוד עשה דאבדת גופו⁵). (בתורה תמימה דברים ד' ט' מביא דברי המהרש"א ברכות לב: על הפסוקים: השמר ושמר נפשך וגו' בשכחת התורה וכו' ונשמרתם איירי שלא נאמין בשום תבנית פסל וכו' ומוכיח מהרמב"ם ה' רוצח הל"ד מ"ע להסיר כל מכשול שיש בו משום סכנת נפשות ולהשמר בדבר יפה יפה שנא' „השמר לך ושמר נפשך מאוד". אבל ראיתו לפע"ד אינה מוכרחת: א) הוא בעצמו מביא הרבה פעמים שהרמב"ם מסמך על פסוקים דברים שאין דעתו שהם דאוריתא. ב) הרמב"ם אומר: ואם לא הסיר בטל מ"ע ועובר בלא תשים דמים. וכוונתו על מ"ע ועשית מעקה, כמו בהלכה ג', ולפי דברי התורה תמימה שהשמר הוא למד על הגוף, הלא גם זה הוא לאו — „השמר, פן ואל" וחזק מזה, מצות מעקה העיקר הוא לשמור על אחרים — ענין הצלה.) ואפשר שהטעם הוא שלהציל עצמו הוא דבר טבעי ואין צורך להתורה להזהיר הרבה על כך אבל שלא להזיק ולהציל אחרים הוצרכה התורה להזהיר ולואי שתועיל. ובחכמה, שלפי פרש"י בדלמא להציל שאני, אסורה לחזור — אם לא שתהיה דרושה ליולדת אחרת — הוא מפני שזה הוא דבר טבעי ורגיל ואין זאת הצלה גמורה כמו ברדף.

(5) עי' קומץ המנחה (השמוטות לכנ"ח) רל"ז שנסתפק במי שאבד עצמו לדעת שהעשה ודאי אין בו בדימה לכל אבידה מדעת, ושם גם הל"ת אי"ב. א"כ לפ"ז גם היתר חילול שבת מחמת פיקו"נ לא יהא בו. וזהו כנראה גם ספקו של החכמת שלמה. ואולי ניתן לפרש ספקו של הח"ש אם מותר לכתחלה להכניס עצמו למה שיצריך אח"כ פיקו"נ, בדומה למחלקותו של בעה"מ עם הרמב"ן לענין מילה בשבת כשאין לו מים להרחיק התינוק אח"כ (פ' ראד"מ). ויש הבדל מהם כי הם עוסק במצות מילה שמחויב ועומד בה מכה מ"ע דאוריתא, ע"כ יש כאן מקום לספק. וע"ע בס' „לאור ההלכה" לרש"י זצ"ל, „משפט שיילוק".

כ"כ קשה אם נאמר שבגמרא הוא ענין של פקו"נ, הלא דין יהרג ואל יעבור הוא רק בל"ת ולא בעשה, ומה גם בדרבנן? ולכאורה יש לפשוט בעיתו מסעיף ז' (שכ"ט) „שאם לא יניחנו ישראל לשלול ולבזו ממנו יהרגנו והוי עסקי נפשות" והמג"א בס"ק ה': וצ"ע דיניחנו ליקח הממון ולא יחלל שבת ואפשר דאין אדם מעמיד עצמו על ממונו חיישינן שמא יעמוד אחד נגדם ויהרג ולכן מחללים, אבל באדם יחיד יניח ליקח ממונו ולא יחלל שבת". ולפי החכמת שלמה קשה תרוצו. הלא זה האחד שיעמוד על ממונו הוא פושע, כי עליו לתת ממונו כדי שלא יחלל ולא יהרג, ובכ"ז אנו מתירין עכשיו לחלל שבת גם לאחרים אף קודם שיפשע וגם על חשש שמא יפשע? (ו) אבל לפי שאמרנו לעיל לחלק בין פקו"נ להציל את עצמו ופקו"נ להציל אחרים ניחא. וכונת המג"א „אבל אדם יחיד" היא להציל עצמו ואין כונתו לחלק בין רבים ליחיד, אלא היחיד שהוא יודע שיש רק סכנת ממון מחויב למסור ממונו ולא יחלל אבל להציל חברו מחויב גם אם פשע הניצל. ואפשר שגם לדעת אלה שאומרים דחוייה שבת אצל פקו"נ זהו רק בהצלת עצמו אבל בהצלת אחרים גם הם יאמרו שהותרה. ולכן נלע"ד לפרש באיבעיה מהו טלטולי שרגא דחנוכה וכו' שאין כונת רש"י שיש סכנה או אף ספק סכנה ממש, וכמו שמביא מתוספ' שבת, אלא ענין של צער ולהכעיס, שגזרו שלא להדליק נר כדי שישבו בחשך. וגם לפרוש אי נמי, אין זה ענין להעברה על דת. וכן משמע נמי מפרוש רש"י (כא): מעובדא דרב"ח שרק „שקלא לשרגא מקמייהר" (גיטין יז.) ענין של צער בלי שום חשש של פקו"נ או העברת דעת. וכן משמע מפרוש רבנו נסים גאון.

(6) י"ל שהספק הוא אם עושה זאת לכתחילה בידיעה ברורה מראש ועל דעת שלא להנצל וכספיקו של קומץ המנחה הנ"ל, אבל כל שאינו רוצה בזה רק לבזאנסו, נהי שמצד הדין חייב לא להתחשב בהפסד הממון, עכ"פ דין מאבד עצמו לדעת אין כאן. ובדומה למש"כ הרמב"ם פ"ה איסורו"ת לענין אם עבר ולא נהרג בהני שיש בהם הדין יהרג ואל יעבר.